

KIRGIZİSTAN'DA TARIM SEKTÖRÜNÜN ÜRETİM VE FİNANSMAN SORUNLARINA 'SÖZLEŞMELİ ÜRETİM MODELİ' ÇÖZÜM OLABİLİR Mİ?

Önder Met, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
Özlem Gültekin, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

1. Kırgız tarım sektörünün genel değerlendirilmesi

Farklı alanlarda gelişmiş bir ekonomik yapıya ve eğitilmiş iş gücüne sahip olmasına rağmen, ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayanan 5,3 Milyon nüfuslu [1, s. 96] Kırgızistan'da nüfusun % 65'ten fazlası kırsal kesimde yaşamaktadır [2, s. 7]. 1999 yılı verilerine göre nüfusunun %64'ü [3, s. 6] yoksulluk seviyesinin altında bulunan Kırgızistan'da yoksullukla mücadelede önemli adımlar atılmış olsa da 2006 itibarıyla nüfusun % 40,6'sının [1, s. 96] halen yoksulluk seviyesinin altında bulunduğu, bu oran içinde en yoksul kabul edilen % 76'lık kesimin de kırsal bölgelerde yaşadığı görülmektedir [1, s. 28]. Ülkenin Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nın üçte birini oluşturan tarım sektöründe [4, s. 117] istihdam edilen işgücü, toplam işgücünün %65'ini (951.000 kişi) oluşturmaktadır [1, s. 28]. Ancak, Kırgızistan'ın 2007 yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nda görülen % 8,2'lik artış içinde tarımın payının % 1,5 olması, sektörde beklenen büyümenin gerçekleşmediğini göstermektedir [3, s. 1]. 2007 yılında toplam tarımsal üretimin önceki yıla göre daha az büyüme göstermesindeki etken, ekili arazilerin azalması ve verimlilik düşüşüne bağlı olarak bitkisel üretim hacminde görülen azalış ile bulaşıcı hayvan hastalıklarının hayvancılık sektörünü olumsuz etkilemesi olarak ifade edilmektedir. Kırgızistan'da 2007 yılında gerçekleşen toplam tarımsal üretimin dağılımına bakıldığında bitkisel üretimin % 58,1, hayvancılığın % 40,6, hizmetlerin % 1,1, avcılık ve ormancılığın % 0,2 paya sahip olduğu görülmektedir (K.C. Milli İstatistik Komitesi, 2007 Yılı İstatistik Raporu). Kuraklığın dünya genelinde bitkisel üretimi tehdit etmesi nedeniyle dikkatlerin hayvancılık sektörüne yöneldiği günümüzde, toplam üretim hacminden aldığı yüksek payın ötesinde Kırgızistan'ın sahip olduğu doğal koşulların elverişliliği nedeniyle önemli bir ekonomik potansiyele sahip olan hayvancılık sektörü öncelikli alt sektör olarak öne çıkmaktadır.

Sektörün genelinde tarımsal üretimin % 95'ini gerçekleştiren özel girişimler içinde çiftçiler ve bireysel üreticilerin payının % 44 seviyesinde olması, küçük ölçekli bir üretim yapısının hakim olduğunu göstermektedir [1, s. 28]. Sektörel kalkınma için vazgeçilmez olan işleme sanayinin ise toplam tarımsal katma değer içindeki % 14'lük payı [1, s. 28], tarımsal gelişimin sağlanmasında önceliğin tarımsal sanayinin güçlendi-

rilmesine yönelik tedbirler alınması gerektiği sonucunu ortaya koymaktadır.

2. Kırgız tarım sektörünün sorunları

Geçiş ekonomilerinin tarım sektörleri, tarımsal üretimin doğasına ve sektördeki üretici sayısının fazlalığına bağlı olarak, piyasa dengesine diğer sektörlerle kıyasla daha yavaş ve zor bir uyum süreci geçirmektedirler. Bir taraftan serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte piyasa fiyatlarının belirleyici olması neticesinde görece faktör fiyatlarının işgücü aleyhine değişmesi sonucu emeğin değerinde yaşanan düşüş, diğer taraftan 1991 öncesindeki sistem tarafından beslenen sermaye varlıklarının yıpranması, emeğin tarıma kaymasına sebep olmuş, tarım sektörü giderek daha emek yoğun bir hal almıştır [2, s. 7]. Bağımsızlık sonrası dönemde, sektöre yönelik destek hizmetlerinin kesintiye uğraması, sanayi sektöründe yaşanan kapanmalar, tarımsal ticaret dengesinin ülke aleyhine bozulması Kırgızistan'da gelirlerin düşük olduğu tarım sektörünü daha da küçültürken üretimi de önemli ölçüde azaltmıştır [5, s. 6].

Kırgızistan'daki birçok üretici ancak geçim seviyesinde tarımla uğraştığından serbest piyasa koşullarında ürün fiyatlarında yaşanan dalgalanmaları ve belirsizlik faktörlerini anlamaları uzun bir süre almıştır. Bu, mevcut ürün fiyat seviyelerinin hasat zamanında da süreceği beklentisine uygun olarak ürün ikamesini deneyen üreticilerin zaman zaman beklentilerin tersine olumsuz sonuçlanan, deneme yanılma yöntemiyle yaşanan bir öğrenme süreci olmuştur [2].

Kaynak yetersizliği nedeniyle küçük ölçekli yapıya sahip tarımda, yoksul üreticilere devlet desteği, tohum, ilaç, gübre gibi ayni yardımlar ile teknik destek, ürün kredileri ve hibeler aracılığıyla yapılmaktadır. Sulama sistemlerinin bakımı, onarımı, yenilenmesi ile bitki koruma, karantina ve epizootik yapının iyileştirilmesine yönelik yıllık bütçeden kaynak aktarımı yapılsa da bu tutarlar, ihtiyaçların ancak %30 veya %40'ını karşılayabilmektedir [1, s. 28]. Bu durum, bitkisel üretim ve hayvancılıkta potansiyelin kullanılmamasına sebep olmakta ve tarımdaki karlılığı azaltmaktadır.

İşletme sermayesi eksikliği ve krediye erişimin olmaması nedeniyle yıpranan makine, ekipman ve teçhizatın yenilenememesi, teknolojik üretim alt yapısının ve mekanizasyonun sağlanamaması, hammadde tedarikinde yaşanan zorluklar, üretimde verimliliğin ve karlılığın düşmesine sebep olmaktadır

[5; 2; 1, ss. 28-29]. İşleme tesislerinin eski makine ve ekipmanla ve atıl kapasiteyle faaliyet göstermesinin yanında yüksek borçluluk oranı teknik üretim etkinliğini önemli biçimde azaltmaktadır [2, s. 8]. Diğer taraftan, daha çok küçük üreticinin faaliyet gösterdiği sektörde, işletme ve yönetim becerilerinin olmayışı [5, s. 9], üretimde ilkel ve basit teknikler kullanılması ürün kalitesinin de düşmesine sebep olmaktadır [6; 1, s. 29]. Tarımsal sanayinin temelini oluşturacak bilgi ve teknoloji içeren işletmelerin yokluğu, üreticinin eğitimini sağlayacak örgütsel yapının olmaması düşük üretim seviyesinin önemli nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

İsviçreli Uluslararası İşbirliği Kurumu Helvetas (Swiss Association for International Cooperation) tarafından, yerel üreticilerin, işleme ve ticaret firmalarının işbirliğiyle pazar erişimlerinin artırılmasına yönelik olarak yürütülen pazar geliştirme projesi kapsamında Şubat 2003'te yerel üreticileri, işleme tesislerini ve ticaret firmalarını bir araya getiren seminerde, Kırgız üreticilerin büyük kısmının temel sorununun ürünlerini satacakları pazarlara erişimlerinin bulunmaması olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, bir taraftan Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra bozulan dağıtım kanallarının tekrar oluşturulamamasından, diğer taraftan piyasadaki güven yetersizliği nedeniyle üretici - alıcı arasında sabit ve sürekli bir ilişkinin kurulamamasından kaynaklanmaktadır [5, s. 5; 2, ss.8, 9]. Altyapı yetersizliği ve nakliye araçlarının eskiligi gibi nedenlerle taşıma maliyetlerinin yüksek olmasının durumu daha da kötüleştirdiği görülmektedir.

Kooperatif sisteminin gelişmemiş olması anlık ve heterojen bir üretim deseninin oluşmasına neden olmakta, kaliteli tohum ve gübre kullanımının bulunmayışı da üretim hacmini olumsuz etkilemektedir [2, s. 9]. Ürünü korumaya yönelik ilaç kullanımının batı ülkelerindeki örnekler göre ortalama %50 daha az olduğu görülmektedir (Arndt vd., 2005:9). Ekolojik bakımdan daha sağlıklı görünse de bu durum üreticinin ürün kaybından dolayı zarar etmesine yol açmaktadır. Kırgızistan'da tohumculuk sektöründe de yeni üretim tekniklerine uygun tohum adaptasyonu sağlanamamış olması beklenen verimin alınmasına engel olmaktadır. İlaç, gübre ve tohum pazarlarının tam olarak oluşturulmaması doğru ve kaliteli girdi kullanımına engel olmaktadır[8].

Düşük kaliteli ürünlerin rekabet edebilirliğinin olmaması ve görece avantajlara sahip işlenmiş ürünlerin azlığı, ürünlerin pazarlanması ve ihracatında güçlükler yaratmaktadır. Üretim, işleme ve pazarlama süreçlerinde insan kaynağı yetersizliği, profesyonel yöneticilerin olmayışı, yeni pazar yapılarının oluşumu ve işleyişinde yönetim, organizasyon ve danışmanlık faaliyetlerinin yetersiz olması tarım sektörünün gelişimini engelleyen faktörler olarak dikkat çekmektedir [1, s. 29; 8, s. 12]. İşleme firmaları aracılığıyla üretim-talep dengesinin kurulduğu, böylelikle talep kaynaklı üretim sisteminin uygulandığı ekonomilerin aksine,

Kırgızistan'da işleme sanayinin yeterince gelişmiş olmaması, üreticilerin iç talebin tam olarak bilincinde olmamalarına, dolayısıyla hangi ürünün ne kadar üretileceği konusunda talebe uygun hareket edememelerine sebep olmaktadır. Önemli ölçüde tarımsal faaliyete dayalı kırsal bölgelerde gelir yaratılmamasının olumsuz ekonomik sonuçları sosyal kalkınmayı da negatif yönde etkilemekte, gelir yaratacak iş ve yatırım faaliyetlerinin azlığı köylerin altyapısının gelişmemesine yol açmaktadır [1, s 29; 8, s. 12].

3. Kırgız tarım sektörünün finansman sorunları

Kırgızistan'da tarımsal üreticilerin karşı karşıya kaldığı kaynak yetersizliğinin önemli nedenlerinden biri krediye erişimin sınırlı olmasıdır. Finans kurumlarına fiziki uzaklık, kredi başvuru, süreç ve uygulamalarına ilişkin doğru bilgilendirmenin yapılamaması veya teminat yetersizlikleri nedeniyle finansal kaynaklara erişimi bulunmayan üreticiler, tarımsal faaliyetlerini kendi imkanlarıyla finanse etmeye çalışmaktadır.

Tarım sektörünün ve küçük işletmelerin finansmanına esas olarak banka dışı finans kurumları ve mikro kredi kuruluşlarının odaklandığı görülmektedir. 2005 yılında sektörün kullandığı krediler, banka kredilerinin % 26'sına, tarımsal katma değerine ise % 12.8'ine (3.922 milyon som) karşılık gelmektedir [1, s. 14]. Son üç yılda önemli büyüme kaydetmesine rağmen bankacılık sektörünün ekonomik büyümeyi fonlamadaki rolü halen düşük seviyelerdedir.

2006 yılında % 26 olarak gerçekleşen Som cinsinden banka kredileri faiz oranları, 2007 yılında azalarak ortalama % 23 seviyesinde gerçekleşmiştir. Döviz kredileri faiz oranları ise bir önceki yılın biraz üzerinde % 18 olarak gerçekleşmiştir. Yüksek faiz oranlarına rağmen 2006 yılı sonuna kıyasla % 84 büyüme göstererek Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın % 14,9'una ulaşan banka kredileri içinde tarımsal kredilerin payı %12'dir. Üretim sürecinin finansmanında işleme firmalarının yaklaşık % 20'sinin gerçek kişilerden, % 15'nin ise mali kurumlardan kredi kullanması, ticari faaliyetlerin finansmanında ise banka kredilerinin payının daha da düşük olması, sanayinin fonlanmasında ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir [3, s. 2].

Önemli ölçüde kredi ve işlem maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle halen istenilen seviyeye düşmeyen kredi faiz oranları, bankaların temel olarak güven sorunundan kaynaklanan tutucu kredi politikaları neticesinde işletmelerden kredi tutarının çok üzerinde teminat talep etmeleri Kırgızistan'da tarım sektörünü olumsuz etkilemektedir. Kredi maliyetlerinin düşürülmesi ve kredi süreçlerinin basitleştirilmesi üreticilerin krediye erişiminin artırılmasında büyük rol oynayacaktır. Tarım arazisi piyasasının geliştirilmesi paralelinde arazi ipoteki kredisi de teminat sıkıntısı çeken üreticinin krediye erişimi açısından etkili bir enstrüman olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal alanlarda

merkezden uzak bölgelerdeki hanelere finansal hizmet götürülmesi mikro finansman ağının bu bölgeleri kapsayacak şekilde genişletilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu nüfusa mikro fonlama yoluyla gelir getirici faaliyetler ve iş imkanları yaratılması ekonomik ve sosyal iyileşme açısından büyük önem taşımaktadır.

Sektörün yapısal sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik orta ve uzun vadeli stratejilerin uygulanması, ciddi bir emek ve kaynak yatırımı gerektirmektedir. Oysa mevcut koşullar altında kısa vadede üretime ivme kazandıracak ve tarımsal üreticiyi rahatlatarak uzun dönemde hedeflenen gelişmeye başlangıç olacak uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kırgızistan'da değer zincirini oluşturan tarafların ihtiyaç ve taleplerinin net olarak belirlenerek talep kaynaklı ve pazar odaklı üretime geçilebilmesi için sadece üretim aşamasında değil üretilen tarımsal ürünlerin nasıl değerlendirileceği ve her iki süreçte de işletmelerin nakit ihtiyacının nasıl karşılanacağı yönündeki sorulara cevap aranması gerekmektedir. Bu doğrultuda, tarım sektörüne yönelik gerekli teknolojik alt yapının oluşturulması ve katma değeri yüksek işlenmiş ürünlerin üretilmesiyle sanayileşmeye dönük adımların atılarak hem ihracat açısından gelir artışına hem de ekonomiye daha fazla katkı sağlanmasında Sözleşmeli Üretim Modelinin uygulanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

4. Sözleşmeli üretim modeli ve kirgizistan açısından değerlendirilmesi

Sözleşmeli üretim, üreticiler ile sanayi firmaları arasında tarımsal ürünlerin üretim ve teslimine ilişkin olarak karşılıklı menfaat esasları gözetilmek suretiyle düzenlenen üretim sözleşmelerine dayanan tarımsal üretim şeklidir. Taraflar arasında düzenlenen tarımsal üretim sözleşmesinde, ürünün cinsi, kalitesi, miktarı, fiyatı, üretim şekli ve teslim tarihi; üretim faaliyetlerinin başlangıcından ürünün teslimine kadar üretimin her evresinde gerekli olacak ana madde, yardımcı madde, malzeme ve teçhizat gibi girdilerin birim fiyatı, tutarı, temin ve teslim şekli; üretim sürecinde firma tarafından verilecek teknik desteğin kapsamı ile ürün bedellerinin ödeme şekli ve zamanı esasa bağlanmaktadır (T.C. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Sözleşmeli Üretimle İlgili Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik).

Görüldüğü üzere üretim sözleşmelerinin temelinin, çiftçinin firma tarafından talep edilen miktar ve kalitede ürünü üretip firmaya teslim etme taahhüdü ile firmanın çiftçinin üretimini destekleme ve ürünü satın alma taahhüdü oluşturmaktadır. Sözleşmelerin kapsamı ise girdi, pazar ve yönetim koşullarına göre şekillenmektedir. Etkili bir yönetimle sözleşmeli üretimin teknoloji transferi sağlayarak hem firmalar hem üreticiler için pazar geliştirme imkanları yaratması mümkündür. Sistemin başarısı, her iki tarafın uzun vadede sözleşmeye bağlılığına ve taahhütleri yerine getirmesine bağlıdır. Giderek tarımsal sanayinin önemli

bir unsuru haline gelen sözleşmeli üretim, özellikle küçük ölçekli üretim yapısının hakim olduğu ülkelerde küçük üreticilerin sözleşmeli firmaların sağladığı destek ve hizmetlerle rekabet edebilir konuma gelmesine imkan vermektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımsal pazarlama altyapısının güçlendirilmesi ve tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanmasında önemli bir enstrüman olarak kabul edilen sözleşmeli üretim uygulaması, tarımsal ürünleri işleyen firmalarla üreticileri bir araya getirerek, girdi temini, üretim, işleme ve pazarlama aşamalarını organize eden planlı ve kontrollü bir üretim sistemi olarak kırsal gelirlerin artırılması ve kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda tarıma yönelik kalkınma stratejilerinde de sektör önceliklerinden biri olarak yer almaktadır.

Sözleşmeli üretim yoluyla, üretimde verim ve kalitenin artırılması, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, standartlara uygun ürün elde edilmesi, planlı üretim yapılması, üreticilere yeni üretim teknikleri konusunda bilgi aktarılması amaçlanmakta, böylelikle tarımsal üretim sisteminin, ekonomik açıdan karlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlık ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirilmesine yönelik iyi tarım uygulaması da teşvik edilmektedir.

Üreticiye fiyat ve pazar garantisi sağlayarak ürün arzında süreklilik sağlanması, sanayicinin hammadde ihtiyacının kesintisiz ve düşük maliyetle temin edilmesi ve tüketicinin sürekli ve uygun fiyatlarla çeşitli ürünleri tüketebilmesi açısından etkili bir uygulama olan sözleşmeli üretim, çiftçiye belli bir üretimi gerçekleştirme sorumluluğu yüklerken, firmalara da elde edilecek ürünü belirli şartlarda satın alma taahhüdü getirmektedir [9].

Gelişmekte olan ülkelerde sektörün çoğunluğunu oluşturan küçük üreticiler, işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle üretim girdilerinin temininde mali sıkıntılar yaşamakta, girdi tedariki için bankalardan kredi kullanımında da güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle tarım bankalarının kapandığı veya yeniden yapılandırılarak özelleştirildiği ekonomilerde, ticari bankalar tarafından krediye ehil görülmeyen küçük üreticinin daha üretimin başında krediye erişimi sınırlanmaktadır. Sözleşmeli üretim, üreticilere, üretim girdilerinin finansmanında krediye erişim imkanı vererek üretim başlangıcında görülen finansman sıkıntısını ortadan kaldırmaktadır. Sözleşmeli üretim sisteminde üreticilerin kredilendirilmesi, banka kredileri veya firma tarafından yapılan avans ödemeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Firmaların işletme sermayesi sıkıntısı içinde olmaları veya üretici riskini ve avans ödemelerinin takibini üstlenmek istememeleri durumunda sisteme bankanın dahil olması firmalara önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Firmanın verdiği ürün alım garantisi veya üretim sözleşmesi banka için teminat işlevi görmektedir. Dolayısıyla, firma garantisinin

bulunmadığı bireysel üretim koşullarında üreticinin banka kredilerine erişimi mümkün olmazken, sözleşmeli üretim sistemiyle kredilendirilmesi mümkün olabilmektedir. Burada önemli olan firmaların üreticilerden almayı taahhüt ettikleri ürünleri işleyebilecek kapasiteye ve pazarlayabilecek imkana sahip olmalarıdır.

Sözleşmeli Üretim Modelinin şemalaştırılmış şekli Tablo 1'de gösterilmekte olup, işleyişine ilişkin aşamalar aşağıda sıralanmıştır:

a) Üretim başlangıcında;

1. Banka ile Firma arasında protokol; Firma ile üretici arasında ürün teslimi anlaşması (EK 1) düzenlenir.

2. Banka ile üretici arasında kredi sözleşmesi düzenlenir.

3. Banka üreticinin kredi ve sigorta işlemlerini gerçekleştirir.

4. Firma üreticiye teknik destek sağlar.

5. Firma ile satıcılar arasında girdi temini anlaşması yapılır.

6. Girdi bedelleri banka tarafından satıcılara ödenir.

7. Satıcılar tarafından üreticiye girdi teslimi yapılır.

b) Ürün elde etme ve satış aşamasında;

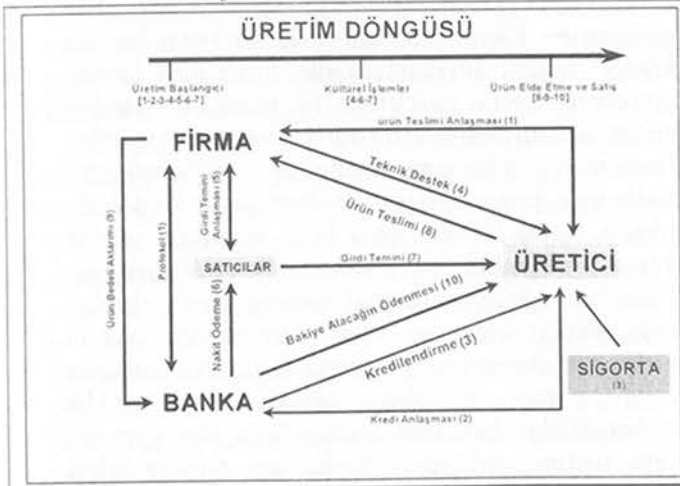
8. Üretici tarafından elde edilen ürünler firmaya teslim edilir.

9. Firma tarafından üreticiye ödenecek ürün bedeli bankaya aktarılır.

10. Banka tarafından üreticinin ürün bedelinden kredi borcu düşülerek kalan tutar üreticinin hesabına aktarılır.

Şemadan da görüldüğü gibi üç farklı tarafı bir araya getiren sistemin işleyişinin belirli usul ve esaslar çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu, ülke genelinde uygulamalarda yeknasaklık sağlanarak işlemlerin belli bir hukuki temele dayandırılması, taraflar arasındaki karşılıklı menfaatlerin korunması ve olası anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmasında önem taşımaktadır.

Sözleşmeli Üretim Modeli

Kaynak: T.C. Ziraat Bankası, Tarımsal Pazarlama Daire Başkanlığı.

Banka açısından sistemin güvenli işleyişinin garantisi firmanın, sözleşmeli üretime konu olan ürünü alma garantisini vermesi ve ürün bedelinin tamamını bankaya aktarmayı taahhüt etmesidir. Ayrıca, üreticinin üretilen ürünü firmaya teslim ve satmayı taahhüt etmesi, firmadan alacağı ürün bedelini bankaya temlik, ürünü de rehnetmesi, kredilerin dönüşündeki risklerin en aza indirilmesini sağlamaktadır. Üretim aşamasında üreticiye nakit kredi ödenmesi yerine, gerekli girdi bedellerinin banka tarafından doğrudan satıcılara ödenerek üretici hesaplarına borç kaydedilmesi, sistemin banka hesapları üzerinden işlemesine ve kredinin amacına uygun kullanımının kontrolüne imkan vermektedir.

Firma tarafından üreticilere ödenecek ürün bedellerinin öncelikle bankaya aktarılması, böylece banka tarafından kredi borcu düşülmek suretiyle bakiye tutarların üretici hesaplarına alacak kaydedilmesi tüm nakit akışının bankacılık sistemi üzerinden gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu, tarımsal üreticilerin mali sistem içine çekilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bankaların sözleşmeli üretim modeli dahilinde üreticilerle kredi ve mevduat ilişkisi kurarak bu kişileri bireysel banka müşterisi yapması, bu müşterilere diğer bankacılık ürünlerinin çapraz satışına da imkan yaratmaktadır. Sistem aynı zamanda bankalara, etkili bir pazarlama faaliyetiyle firmanın nakit yönetiminin üstlenilerek karlı bir ticari müşteri olarak kazanılması fırsatını vermektedir.

Kırgızistan'ın, tarımın ve gıda sektörünün gelişimine yönelik gıda pazarının liberalizasyonu ve gıda sanayinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir konuma getirilmesi hedeflerine uygun olarak pazar odaklı ve talep kaynaklı bir üretim sistemini benimseyen sözleşmeli üretim modelinin uygulanmasıyla sağlanabilecek faydaların, hem bitkisel üretimde hem hayvansal üretimde Kırgız üreticisi ve işleme sanayinin ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte olduğu, dolayısıyla tarım sektörünün mevcut sorunlarının söz konusu model dahilinde çözülebileceği düşünülmektedir.

İşleme ve sanayi firmalarının koordinasyonu ile üretimde entegre bir yaklaşımı benimseyen sözleşmeli üretim modeli ile;

1. Tarımsal ürünlerdeki fiyatların serbest piyasa şartlarında gerçekleşmesi sağlanabilir.

2. Rekabetin önündeki engellerin ortadan kalkmasının önü açılarak tüketiciye daha kaliteli ve ucuz ürünler sunulabilir.

3. Kırgız üreticilerin üretim kararlarını talebe göre almaları sağlanabilir.

4. Talep odaklı üretim planlamasıyla ürün fazlalığının veya azlığının önüne geçilmesi mümkün olabilir.

5. Sanayi kesiminin hammadde ihtiyacının karşılanmasında kalite ve miktar kısıtları ortadan kalkabilir.

6. Kapasitesi ölçüsünde hammaddeyi istenilen zamanda, belirli ve uygun fiyattan sağlama imkanına sahip olan sanayici önemli maliyet avantajları yakalar-ken pazarlık gücünü ve rekabet şansını artırabilir.

7. Firmalar tarafından verilecek fiyat ve satınalma garantisi ile üreticilerin ürünlerin pazarlanmasındaki risk ve belirsizlikleri azalabilir.

8. Üreticilere dengeli ve sürekli gelir kaynağı temin etme fırsatı yaratılabilir.

9. Sanayi firmalarının üretim sürecinde çiftçilerle etkili bir iletişim ve yakın diyalog içinde olması atıl işgücü, arazi, bina ve ekipmanların değerlendirilmesine, teknoloji transferi ve teknik bilgi akışının kolay ve sistemli biçimde sağlanmasına, bu da verimde artışa, ürün kalitesinde ve standartlarında iyileşmeye neden olabilir.

10. Özkaynak yetersizliği nedeniyle üretim faaliyetlerinin finansmanında sıkıntı çeken Kırgız üreticisinin krediye erişim ve kaynak sorunu sistem dahilinde önemli ölçüde çözülebilir.

11. Kırgız üreticisinin girdi temini, hem tedarik hem finansman açısından kolaylaşabilir.

12. Sektörün finansmanında tarımsal kredilerin payı artabilir.

13. Kırgız üreticisinin krediye erişimine ilişkin kısıtlar ortadan kalkabilir.

14. Bireysel faaliyetlerini tarımsal krediyle finanse edemeyen küçük üretici, sözleşmeli üretim modeli içinde üretim anlaşması yaptığı firmanın garantörlüğünde kredi kullanabilir konuma gelebilir.

15. Tarımsal sanayi firmalarının, üreticiye kıyasla daha güçlü sermaye yapıları ve daha fazla gelir yaratma kabiliyetlerinin olmasının yanı sıra sözleşmeli üretim kapsamındaki garanti ve taahhütleri, Kırgız bankaları için teminat görevi görerek kredi süreçlerinin daha kolay işlenmesini sağlayabilir.

16. Kırgız bankalarının hassas olduğu amacına uygun kredi kullandırımı, projeli temele oturan sözleşmeli üretim kredisi ile sorunsuz gerçekleşebilir.

Gelişmekte olan ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin doğurduğu rekabet koşullarında faaliyetini sürdüremeyen veya ancak geçim seviyesinde tarım yaparak bu ekonominin kazançlarından yararlanamayan küçük üreticilerin sistemden dışlanmasına engel olan sözleşmeli üretim, Kırgızistan için de önemli bir çözüm olabilir. Özellikle Kırgızistan'da toplam tarımsal üretimin %41'ini oluşturan ve geleneksel ve karlı bir tarımsal faaliyet olmasıyla dikkat çeken hayvancılık sektörünün geliştirilmesinde sözleşmeli üretimin önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

5. Sonuç ve değerlendirme

Genel olarak değerlendirildiğinde Kırgız tarım ve hayvancılık sektörüne yönelik kalkınma stratejilerinin uluslararası pazarlara göre şekillendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Kırgızistan'da pazar odaklı bir tarım sektörü öncelikle yasal ve kurumsal altyapının geliştirilmesini gerektirmektedir. Tarım

sektörünün reformu ve yeniden yapılandırılmasında gelişmiş ülkelerdeki sistemlerin benimsenmesinin sürdürülebilir kalkınma açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Buna yönelik olarak;

1. Gıda pazarının işleyişinde tam serbestliğin sağlanması.

2. Etkin bir toprak ve tarım reformu yapılarak mülkiyet sisteminin geliştirilmesi.

3. Gıda sanayinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir konuma getirilmesi için uygun vergilendirme ve teşviklere imkan sağlanması.

4. Tarımsal bilgi sistemi ve üretici veri tabanının oluşturulması.

5. Üretici birliklerinin ve kooperatiflerin geliştirilmesi.

6. Etkin bir pazarlama ve lojistik sistemi kurulması.

7. Gıda kalitesi ve gıda güvenliği kontrol sistemlerinin geliştirilmesi.

8. Tam rekabet koşullarında çalışan ürün piyasalarının oluşturularak şeffaf bir fiyatlama sisteminin kurulması.

9. Tarımsal politikaların uygulanmasına aracılık edecek kurumsal yapılanmanın sağlanması.

10. Kırsal finans altyapısının oluşturulması faydalı olacaktır.

Kırgızistan'da tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümüne yönelik pazar odaklı tarımsal politikaların uygulanmasının uzun vadede ciddi bir emek ve kaynak aktarımı gerektirdiği tabiidir. Diğer taraftan, birbirini doğuran bir neden sonuç ilişkisi içinde olan tarımın üretim ve finansman sorunlarına mevcut koşullar altında uygulanabilir çözümler üretilmesi de mümkün görünmektedir. Tarımsal etkinliğin artırılması ve kırsal kesimdeki yoksulluğun azaltılmasında krediler önemli bir enstrümandır. Kırgızistan'da tarım sektörünün ihtiyacının, üretim ve finansman süreçlerini birarada düzenleyecek ve tarımsal kredi mekanizmasını çalıştıracak yeni bir model olduğu düşünülmektedir. Kırgız bankalarının, özellikle sözleşmeli üretim kredisi gibi tarımsal finansman gereksinimlerine yönelik farklı bir hizmet modeli aracılığıyla işletmelerin kısa vadede üretim ve finansman sorunlarına hızlı, verimli, etkili, ama en önemlisi pazar odaklı bir yaklaşımla çözüm getirmesi, sektöre yönelik kalkınma stratejileriyle de örtüşecek, hedeflenen üretim artışına yönelik faaliyetlerin desteklenmesinde fonların proje bazında, amacına uygun ve etkin biçimde kullanılması sağlanacaktır.

Bugün gelişmiş ülkelerde tarımsal pazarların liberalizasyonu, üretici ve sanayici arasındaki engellerin kaldırılması ve tarım sektörünün mali sistemle entegrasyonunun sağlanmasında son derece etkin bir araç olarak kabul edilen ve gelişmekte olan ülkelerde de yaygın uygulama alanı bulan sözleşmeli üretim modelinin, Kırgızistan'da da planlı ve kontrollü bir üretim ve finansman sistemi yaratılarak tarım

sektörünün mevcut sorunlarına çözüm getirebilecek etkili bir enstrüman olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

1. IMF Country Report No. 07/193. (2007). Kyrgyz Republic: Poverty Reduction Strategy Paper-Country Development Strategy (2007-2010), 2-161.
2. ARNDT, Christoph, Kelley CORMIER, Eugene RYZANOV. (2005). Value Chain Management And Poverty Alleviation In Rural Areas:Project Experience of Kyrgyzstan. Helvetas, Kyrgyzstan.1-41.
3. WORLD BANK COUNTRY OFFICE IN THE KYRGYZ REPUBLIC. (2007). The Kyrgyz Republic:Recent Economic Developments.1-6. (http://www.donors.kg/upload/docs/Newsletters/Econ-update-2007_eng.pdf.)
4. ASIA DEVELOPMENT BANK. (2007). Asian Development Outlook 2007: Kyrgyz Republic, 117-121. (<http://www.adb.org/Documents/Books/ADO/2007/kgz.pdf>)
5. RYAZANOV, Eugene, U. ROESLER. (2004). Assessment of the Market for Business Development Services in Kyrgyzstan, GTZ and Helvetas.
6. Helvetas. (<http://www.bdsknowledge.org/dyn/bds/docs/302/Fruit%20-%20Veg%20Processing%20Industry%20Dev%20Strategy.pdf>)
7. SWISS AGENCY FOR DEVELOPMENT AND COOPERATION. (2004). Development Strategy For Fruit and Vegetable Processing Industry In Kyrgyz Republic,
8. MINISTRY OF AGRICULTURE, WATER RESOURCES AND PROCESSING INDUSTRY OF THE KYRGYZ REPUBLIC. (2004). Agrarian Policy Concept of Kyrgyz Republic To 2010.Bishkek.
9. TAN, Sibel. (2003). Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Dergisi, (4), (3).

Hakem Prof. A. Teyfik